

POBLAMENT DE REUS DURANT L'OCUPACIÓ FRANCESA

M.ª Antònia FERRER I BOSCH, Nieves
ARTACHO i M.ª Jesús MUIÑOS
Departament d'Història Contemporània

I – a) Introducció històrica

El control de població per mitjà dels censos representa, entre d'altres, un instrument per a l'obtenció d'impostos. El cens ens pot servir, endemés, per a estudiar la població –com és el cas que ens ocupa– d'una ciutat tan important com fou Reus durant el segle XIX.

El cens del 1810 cal integrar-lo en un context general de guerra. El primer rumor que inquietà els habitants de Reus en referència als francesos fou percebut el 17 d'abril del 1808, quan els francesos entren a Tarragona, per bé que llur presència no fou efectiva a Reus –com ens diu Pere Anguera– fins el febrer del 1809, després de la derrota del Pont de Goi. Les negociacions perquè les tropes napoleòniques respectessin persones i béns van costar a Reus 20.000 duros, més 20.000 racions de postres i encara la tala de 20.000 olivers per a fortificacions. Al llarg de la guerra, els tributs imposats per ambdós exèrcits arribaren a arruinar la ciutat, ⁽¹⁾ en ésser-li exigides unes impositcions pecuniàries molt elevades, ultra aliments, roba i calçat; i, de la part espanyola, a més a més, homes. ⁽²⁾

Josep M.ª Fontana comenta que qui realment paga la guerra del francès és el poble: és ell el que manté l'exèrcit: el francès, per ésser l'invasor, i l'espanyol per manca, de part de l'Estat, d'unes finances sanejades que es po-

- (1) ANGUERA, F.; GORT, E. i J. MELICH.: *Aproximació a la història de Reus*. Vol. II. Publicacions de l'Ajuntament de Reus, 1980. pág. 24.
- (2) ANGUERA, P.: *Comportament polític i actituds ideològiques al Baix Camp: 1808-1868*. Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1983. pág. 21.

guessin fer càrrec de les despeses. La meitat dels pagaments militars són assumits pels municipis⁽³⁾.

Bofarull dona com a resum 17 entrades franceses, que haurien cobrat cinc milions de duros⁽⁴⁾. Recasens deixa constància de dues entrades de francesos el 1810; la més important fou l'agost. Mac-Donald arriba a Reus i imposa una contribució diària de 6.000 duros en metàl·lic, un 25% dels gèneres anglesos i un 10% dels colonials⁽⁵⁾.

En aquest context caldria situar el cens del 1810, any en què es publica un decret napoleònic pel qual s'ordena el manteniment de l'exèrcit imperial a càrrec del territori on actua.⁽⁶⁾

Amb tot i la discontinuïtat en l'aplicació dels decrets a causa de la guerra, «Catalunya veu establir-se una xarxa de funcionaris civils que intenten l'aplicació directa del Decret».⁽⁷⁾

b) Poblament a Reus

A finals del segle XVIII Reus tenia una població de 14.500 habitants, segons el cens de Floridablanca (1787)⁽⁸⁾. P. Anguera creu que des d'aleshores aquesta xifra havia augmentat considerablement amb un nucli d'emigrants francesos que pertanyien als estaments privilegiats de l'Antic Règim, escapolits de la revolució liberal iniciada a França (1789), com també amb una altre nucli de població atret per la construcció del canal d'unió de Reus amb Salou. I dona, per al 1802, un total de 16.948 habitants.⁽⁹⁾ Recasens, d'altra banda, en compta 12.000 el 1808⁽¹⁰⁾. El 1809, 1.927 persones moriren víctimes de la pesta.⁽¹¹⁾ La xifra que dona el nostre cens per al 1810 és de 14.354 habitants, quantitat que connecta amb la de P. Anguera. En un cens treballat per Vallverdú⁽¹²⁾ es xifra la població reusenca del 1811 en 19.346 habitants.

- (3) FONTANA, Josep.: *Qui va pagar la guerra del francès?* a «La invasió napoleònica. Economia, cultura i societat». Bellaterra. Universitat Autònoma de Barcelona, 1981. Pàg. 7-20.
- (4) BOFARULL, Andreu de.: *Anales històrics de Reus desde su fundación hasta nuestros días*. Reus, Imprenta y Librería de Pedro Sabater, 1845-1846. 2 vol. pàg. 142, 143. Citat per P. ANGUERA a *Comportament polític...* pàg. 21.
- (5) *Guerra de la Independència 1808-1811*. Diputació Provincial de Tarragona, 1958. Pàg. 15-16.
- (6) NADAL, Joaquim. *L'organització administrativa i la vida material en la Catalunya napoleònica*, a «La invasió napoleònica. Economia, cultura i societat». Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1981, pàg. 88.
- (7) NADAL, J. Op. cit., pàg. 89.
- (8) Citat per P. ANGUERA i altres a *Aproximació a la història...*, pàg. 3. NAVARRO i ROVI-RAS, S. han estudiat la població activa de Reus al 1795 o 1797 a partir dels Miquelets.
- (9) *Ibidem*.
- (10) RECASENS, J.M.: op. cit. pàg. 8.
- (11) ANGUERA, P.: *Comportament polític...* pàg. 23.
- (12) Les dades de Vallverdú estan tretes de l'Arxiu Municipal de Reus. Lligall 15 de la Guerra de Francès. 1811.

Iglésies⁽¹³⁾ en dona un total de 16.140 per al 1819, en tant que P. Anguera⁽¹⁴⁾, per al 1820, cita 20.225 habitants. El nostre cens de 1810 segueix la trajectòria marcada per P. Anguera i J. Iglésias. Les variants discordants són introduïdes per Recasens i pel text treballat per Vallverdú. Aquesta disparitat de dades es repeteix en la història de qualsevol cens, perquè també els motius que porten a l'escamoteig de dades són múltiples.

c) Barris de Reus

Pere Anguera distribueix la població de Reus en quatre barris: Monterols, Major o Sant Pere, Jesús i Santa Anna.⁽¹⁵⁾ La nostra distribució és similar: sis barris, on Santa Anna i Jesús són subdividits en dos:

	Cases	Homes	Dones	Nens
Monterols	242	426	459	923
St. Pere	275	385	1.147	409
Jesús, 7	376	485	1.194	550
Jesús, 8	384	195	1.181	1.174
Sta. Anna, 2	411	666	828	1.274
Sta. Anna, 3	348	567	831	1.660
Total	1.936	2.724	5.640	5.990

II – Població activa no-agrícola als barris

a) Per tal de facilitar l'estudi del cens hem fet tres grans apartats: població activa no-agrícola; població agrícola, i dones. Els primers representen, respecte al total, el 61,37%, i han estat subdividits en 11 grups:

1. Comerciants i negociants.
2. Tenders.
3. Preveres de parròquia.
4. Nobles.
5. Fabricants.
6. Professions liberals.

(13) IGLESIES, J.: *Síntesi de la població del Baix Camp a partir del segle XIV*. Edicions del Centre de Lectura de Reus, 1980, pàg. 27.

(14) ANGUERA, P.: *Aproximació a la història...* pàg. 3.

(15) ANGUERA, P.: «Aproximació demogràfica al Reus de 1818». *Revista del Centre de Lectura*. Reus, març, 1972, pàg. 6.

7. Obrers tèxtils ⁽¹⁶⁾.
8. Sector pell ⁽¹⁷⁾.
9. Artesans i menestrals ⁽¹⁸⁾.
10. «Obrers» sense qualificar.
11. Altres (almoïna, impedit, etc.).

(16) Galonaires, mitjaires, retorcedors, pintors, teixidors, tintorers, passamaners, perxers, vetaires.

(17) Blanquers, assaonadors, adobadors, basters.

(18) Agullers, paletes, llogadors, arreplegadors, traginers, brodadors, calderers, cartoners, carreters, pantaloners, raspallers, serrallers, confiters, soguers, cordoners, boters, dauradors, espardenyers, esparters, ferrers, forners, fusters, gravadors, guaners, llauners, courers, mariners, hostalers, modistes, moliners, mossos, peluquers, pintors, pisaires, argenters, rellotgers, revedors, sabaters, sastres, cadiraïres, sombreroers, vidriers, sabonaires, cuiners, terrissaires, camàlics, albarders, esquiladors, faixaires, torners, clavers, manobres, drapaires i «chapuceros».

	Monterols		St. Pere		Sta. Ana, 2		Sta. Ana 3		Jesús, 7		Jesús, 8	
	Núm.	%	Núm	%	Núm	%	Núm.	%	Núm.	%	Núm.	%
1.	11	2,75	12	4,27	13	4,52	22	6,54	6	1,72	5	1'7
2.	7	1,75	2	0,7	8	2,78	3	0,89	4	1,15	5	1'7
3.	0	0	3	1,06	0	0	2	0,59	3	0,86	0	0
4.	00	0	0	0	0	0	0	0	2	0,57	00	0
5.	13	3,25	10	3,54	14	4,87	9	2,67	5	1,44	9	3'07
6.	18	4,5	11	3,9	10	3,48	12	3,57	10	2,88	7	2'3
7.	73	18,2	96	34,04	82	28,5	77	22,9	120	34,58	89	30'3
8.	5	1,25	13	4,60	4	1,39	2	0,59	0	0	3	1'02
9.	273	68,25	135	47,87	153	53,3	204	60,7	194	55,9	165	56,3
10.	0	0	0	0	0	0	3	0,9	3	0,86	10	3'4
11.	1	0,25	0	00	3	1,06	2	0,59	0	0	0	0
	400	100	282	100	287	100	336	100	347	100	293	100

Observem clarament el predomini, en tots els barris, dels obrers tèxtils i dels artesans. El grup de nobles és pràcticament nul; només representa un 0,57% respecte al poblament total de l'únic barri en què hi apareix. Es també evident l'escassetat d'«obers» sense qualificar i de pobres ⁽¹⁹⁾.

Dins el grup d'«obers» tèxtils és molt significativa la quantitat de teixidors en relació al total:

Obrers Tèxtils	Monterols		St. Pere		Sta. Anna, 2		Sta. Anna, 3		Jesús, 7		Jesús, 8	
	N.º	%	N.º	%	N.º	%	N.º	%	N.º	%	N.º	%
	73		96		82		77		120		89	
Teixidors	47	64,3	76	79,1	46	56,06	45	58,4	74	61,6	52	58,4

b) La població activa i els únics signes de riquesa que ens dona el cens.

En aquest apartat hem seguit un ordre diferent perquè els sectors exposats anteriorment no representen status homogenis. Atenent, doncs, aquesta nova classificació, la població activa de Reus seria distribuïda així:

Artesans pell	1,4%
Tèxtil, «obers»	28,2%
Botiguers	1,5%
Comerciants	3,6%
Fabricants	3,1%
Professions liberals	3,6%
Artesans no-cualificats ⁽²⁰⁾	0,8%

<i>Artesans</i>	57,8%
– confiters	1,9%
– soguers, espartenyers, esparters, corders	14,5%
– sastres	6,6%
– sabaters	10,97%
– fusters	6,3%
– boters	15,3%
– paletes o mestres de cases	5,6%
– argenters	2,1%
– forners	2,5%
– resta artesans	33,9%

(19) Pere ANGUERA dona una xifra de 300 pobres el 1813. L'explicació podriem trobar-la en la gran crisi agrària i en les mateixes conseqüències de la guerra. *Comportament polític...* pàg. 23.

(20) 1 peluquer, 1 agullaire, 1 carreter, 2 cordoners, 4 guanteres, 1 courers, 1 pintor, 3 sellers, 1 corredor, 2 barretaires, 1 saboner, 2 hostalers, 1 paperer, 2 revenedors, 1 traginer, 1 cuiner, 1 ferrer, 1 claver.

Hem considerat com a signe de riquesa –amb matisos posteriors que consten a la conclusió– el fet que un cap de família sigui propietari, o bé, el cas contrari, si habita en una casa de lloguer, així com també el nombre de criades i les propietats, al marge de la professió. Naturalment que pot haver-hi altres dades qualitatives però ens hem de limitar a la informació que ens proporciona el cens.

Signes de riquesa: lloguers/propietaris:

Sector pell:	66,6 %	lloguers	27,8%	propiet.
Tèxtil:	72,17%	»	27,8%	»
Botiguers:	89,6 %	»	10,4%	»
Comerciants i negociants:	69,8 %	»	30,2%	»
Fabricants:	78,3 %	»	21,7%	»
Professions liberals:	68,1 %	»	31,9%	»
Artesans no-cualificats:	87,5 %	»	12,5%	»
Artesans	66,5 %	»	33,5%	»
– respecte a ells mateixos:				
– confiters	61,9 %	»	38,1%	»
– soguers, espardenyers:	61,3 %	»	38,7%	»
– sastres:	75,3 %	»	24,7%	»
– sabaters:	79,3 %	»	20,7%	»
– fusters:	61,4 %	»	38,6%	»
– boters:	51,4 %	»	48,6%	»
– paletes:	53,2 %	»	46,8%	»
– argenters:	79,1 %	»	20,9%	»
– fomers:	67,8 %	»	32,2%	»
– resta artesans:	73,8 %	»	26,2%	»

– **Artesans de la Pell.** Entre ells predominen els que viuen a lloguer enfront dels que tenen habitatge propi, en la proporció de dos a un. Dels 27 que representen el total, quatre tenen propietats (un és pellaire, i els altres dos adobaires o blanquers; únicament un viu en cases de lloguer; els blanquers estan agrupats a Sant Pere). Solament un, que és baster, té criada.

– **Obrers tèxtils.** La major part viu en cases de lloguer, en la proporció 2,6 a 1. Dins aquest sector, els que tenen propietats es concentren a Santa Anna, Montecols i Sant Pere: són 10 de 359 (d'ells, el 80% teixidors, 1 galoner i 1 tintorer). Hi ha 27 persones amb criada (2 galoners, 1 retorcedor, 3 tintorers, 2 mitjaires i 19 teixidors –70,3%–).

– **Botiguers.** No consta que cap tingui propietats, ja siguin terres o cases. Dels que viuen a Santa Anna, 2 tenen criada. La majoria viu en cases de lloguer, en la proporció, 3,25% a 1. N'hi ha un 38% amb criada o persona que ajuda a la tenda.

– **Comerciants.** Predominen els que viuen a lloguer enfront dels propietaris, en la proporció 1,8 a 1. La major part té criada (a Santa Anna, 3; la totalitat –un 48%–). Fem notar que un 18,2% de comerciants té dos criats; (es concentren als dos barris de Santa Anna).

– **Fabricants.** Predominen els que viuen en cases de lloguer, en la proporció 3,6 a 1. Hem detectat signes de riquesa en el 12,5% de xocolaters, i en el 13,8% de fabricants tèxtils. Dos xocolaters tenen «propietats i cases»; l'11,6%, criat.

– **Professions liberals.** Predominen els que viuen en cases de propietat, en la proporció 2,33 a 1. De 69 individus n'hi ha 22 que tenen criat. Únicament consta que tingui propietats (terres arrendades), un escrivà. (Santa Anna, 3).

– **Artesans no-qualificats.** Només en consten a Jesús 7, a Jesús 8, i Santa Anna 3. Predominen els que viuen en cases de lloguer, en la proporció 7 a 1. No n'hi ha cap que tingui criat; un és gitano.

– **Artesans.**

a) *Confiters.* Predominen els que viuen a lloguer, en la proporció 1,6 a 1. El 71,5% té criat.

b) *Soguers,* espartenyers, esparters i cordillers. Predominen els que viuen en cases de lloguer, en la proporció 1,5 a 1. Només hi ha dos propietaris que tinguin cases i terres (un soguer i un estorar de Santa Anna 3). Hi ha 7 persones amb criat (dos espartenyers, quatre cordillers i un soguer).

c) *Sastres.* Predominen els que viuen en cases de lloguer, en proporció 3 a 1. El 5,4% té criat.

d) *Sabeters.* Predominen els que viuen a lloguer, en la proporció de 3,6 a 1. Hi ha dues persones amb criat, i dues amb casa i terra.

e) *Furters.* Predominan els que viuen a lloguer, en la proporció 1,6 a 1. En general no tenen criats.

f) *Boters.* Predominan, per escàs marge, els propietaris: 1,6 a 1. Cap dels que viu en cases de lloguer no té criat; únicament tres propietaris en tenen, dels quals, dos posseeixen, endemés, altres béns immobles. Al marge, encara hi ha sis propietaris més amb cases i terres.

g) *Paletes.* Aquí estan igualats els que viuen a lloguer i els que habiten casa pròpia; no s'hi detecta cap signe de riquesa.

h) *Forners.* Predominan els que viuen a lloguer, en la proporció de 2,1 a 1. Només n'hi ha un que tingui terra i criat, però n'hi ha un 32,1% amb criats.

i) *Resta artesans.* Predominen els que viuen a lloguer en la proporció de 2,8 a 1. Hi ha sis persones que tenen propietats –hisenda i cases–: (un clave-

ter, dos ferrers, un traginer, un «chapucero», un peluquer). Hi ha 27 persones amb criat.

Tot això queda extractat en els quadres que adjuntem, on, a més, fem constar la mitjana de fills caps de família amb signes de riquesa. (Sabem aquestes mitjanes són susceptibles d'aproximacions més exactes, però en aquests estudis, no ens interessen).

		Amb criades		Amb propietats %
		Lloguers %	Propietaris %	
1. Sector de la pell	11,1	0	100 2,6 fills	14,8
2. Obrers Textils	5	29,6 1,6 f	70,4 3 f	0,18
3. Botigers	41	91,7 2,6 f	8,3 0 f	0
4. Comerciants	47,8	54,5 3,4 f	45,5 2,8 f	3,1
5. Fabricants	11,6	71,4 2,6 f	28,5 1 f	3,3
6. Prof. liberals	31,8	50 0,9 f	50 1,9 f	1,4
7. Obrers sense qualificar	0	0	0	0
8. Confiters	71,4	66,6 2,1 f	33,4 1,4 f	0
9. Soguers	1,8	0	100 3,6 f	1,8
10. Sastres	5,4	25 2 f	75 1,3 f	2,7
11. Sabaters	1,6	50 n.	50 n.s	1,6
12. Fusters	2,8	50 n.s.	50 n.s.	0
13. Boters	0,01	0	100 2,6 f	4,7
14. Paletes	0	0	0	0
15. Platers	12,5	66,6 n.s.	33,4 n.s.	0
16. Forners	32,1	66,6 3	33,4 1,6	3,5
17. Resta	7,2	55,5 2,8	44,5 3,4	1,6

Veure ara la distribució de la riquesa per barris:

	Monterols	S. Pere	Sta. Ana 2	Sta. Ana 3	Jesús 7	Jesús 8
1. Sector pell	14,2%	71,4%	–	14,2%	–	–
2. Textil	27,2%	15,15%	12,12%	24,2%	18,18%	3,03%
3. Botiguers	25%	–	58,3%	–	8,3%	8,3%
4. Comerciants	16,2%	21,6%	27,02%	27,02%	2,7%	5,4%
5. Fabricants	11,11%	44,4%	33,3%	11,11%	–	–
6. Prof. Liberals	29,6%	8,3%	12,5%	20,8%	25%	4,1%
7. Obrers sense qualificar	–	–	–	–	–	–
8. Confiters	20%	–	26,6%	33,3%	13,3%	6,6%
9. Soguers	30%	20%	10%	30%	–	10%
10. Sastres	20%	–	20%	40%	20%	–
11. Sabaters	–	–	25%	50%	25%	–
12. Boters	11,1%	44,5%	–	44,5%	–	–
13. Paletes	–	–	–	–	–	–
14. Forners	40%	–	20%	30%	10%	–
15. Resta	42,4%	6,06%	12,12%	12,12%	18,18%	9,09%

c) Cèl·lula familiar.

A través del cens podem entreveure una mitjana de 4,42 membres per família. Pere Anguera ⁽²¹⁾ dona un coeficient 5 per a l'empadronament del 1818, pres de l'autor del cens, i que ell prefereix al coeficient 6,88 que dona Iglésias.

A continuació detallem la mitjana de fills per barris i per sectors.

Per barris:

Monterols	4,3	Sant Pera	4,5
Santa Anna 2	5,16	Jesús 7	3,54
Santa Anna 3	4,93	Jesús 8	4,13

(21) ANGUERA, P.: «Aproximació demogràfica...», pàg. 6.

Per sectors:

	Lloguers	Cases en propietat
1. Sector pell	2,1	2,7
2. Tèxtil obrers	1,9	2,6
3. Botiguers	2,5	2,3
4. Comerciants	2,25	2,72
5. Fabricants	2,1	2,3
6. Professions liberals	2,2	1,8
7. Obrers no-cualificats	1,5	3
8. Confiters	1,9	1,7
9. Soguers	1,9	3
10. Sastres	1,8	2,5
11. Sabaters	1,7	2,36
12. Fusters	2,09	3,1
13. Boters	2,3	2,3
14. Paletes	2,3	1,8
15. Argenters	2,8	1,4
16. Forners	3	1,6
17. Resta artesans	2,1	3,1
	2,14	2,36

Mitjana conjunta de 2,25.

II. Població agrícola de Reus

El total de la població agrícola que consta al cens del 1810 és de 809 caps de família, comptant homes i dones que hi figuren com a tals. Les dones seran estudiades en grup a part; són 68, i representen el 8,4 per cent del total de la pagesia. En descomptar les dones queden 741 caps de família, dels quals encara n'hem de restar 50 que tenen, endemés d'hisenda, oficis diversos, i que ja estan inclosos al sector corresponent. Així, el total de pagesos és de 691 (un 20,8%).

Si distribuïm els pagesos per barris resulta:

	Monterols		Sta Anna, 2		Sta Anna, 3		Jesús 7		Jesús 8		St. Pere	
	Núm	%	Núm	%	Núm	%	Núm	%	Núm	%	Núm	%
Núm. total p. rural	81	11,7	108	15,6	100	14,4	149	21,5	175	25,3	78	11,2
Pageses	76	93,8	106	98,14	98	98	149	100	175	100	74	94,8
Hisendats	5	6,2	2	1,88	2	2	0	0	0	0	4	5,2

La distribució que podem fer de la població agrícola és:

1. jornalers	27	(3,9 %)
2. pagesos que viuen del seu treball	547	(79,16%)
3. propietaris que viuen de terres i treball	108	(15,6 %)
4. hisendats	9	(1,3 %)

1. *Jornalers.* D'aquests, dos són hortelans; tres, pastors; un és peó del Prat, i 21 són jornalers. Entre els darrers, el 90,4% habiten cases de lloguer. La mitjana de fills és de 2,2.

2. *Pagesos que viuen del seu treball.* El 48% són propietaris; el 52 ocupen cases de lloguer. La mitjana de fills d'aquests darrers és de 2,1, y la dels propietaris 2,2.

3. *Propietaris que viuen de la seva terra i del treball.* D'aquests, el 93,5% són propietaris (el 14,8%, amb criada). Del 6,5% que viuen en cases de lloguer, el 28,5 tenen criada. El percentatge de criades respecte al total és del 15,7%. Els propietaris tenen una mitjana de 2,3 fills, i els que viuen en règim de lloguer, 1,8.

4. *Hisendats.* Aquests representen una fracció molt nombrosa. El 100% tenen criada —o criades—, perquè el 44,5% en té dues. La seva mitjana de fills és de 1,1,3.

III. Dones

Comptem les que figuren com a caps de casa. Hi ha un total de 592, que representen el 17,8% del total. Si les distribuïm per barris tenim:

Sant Pere	90	12,5 %	Jesús, 7	99	16,7%
Monterols	104	17,5 %	Jesús, 8	98	16,5%
Santa Anna, 3	95	16,04%	Santa Anna, 2	106	17,9%

De les 592, 11 són solteres (1,8%), i 9 casades (1,5%). De les solteres, 7 viuen a lloguer i consta que treballen en la seva indústria. Les propietàries són 4; 3 de les quals viuen de la seva indústria, i 1 hisendada té un criat. De les casades, 3 són propietàries (una viu del seu treball; les altres dues, amb criada, són espartenyera i arrendadora de cases, respectivament); les sis que resten de les que habiten en cases de lloguer, viuen de llur indústria.

Les vídues són 572, i representen el 96,6% de les dones. Hi ha un predomini escàs de les que viuen en casa de lloguer (56,8%) enfront de les propietàries (42,2%).

Distribució segons els mitjans de vida:

N.º Ofici	%	Lloguer %	Propietat %
29 De la seva indústria	52,27	181/60,5	118/39,47
1 Criada	0,1	1/100	—
21 Del seu ofici	3,6	10/47,61	11/52,39
32 Amb propietats	5,5	1/3,12	31/96,87
24 De la casa	4,1	—	24/100
1 De viudetat	0,1	1/100	—
2 Hostalera	0,3	—	2/100
4 Comerciants	0,6	3/75	1/25
2 Fabricants	0,3	1/50	1/50
1 Apotecària	0,1	—	1
10 Botigueres	1,7	1/10	9/90
5 Almoïna	0,8	5	—
10 Jornaleres	1,7	8/80	2/20
160 Artesanes (22)	27,97	95/59,37	65/40,63

La mitjana de fills de les vídues amb criada és de 2.

Hi ha un total d'11 hisendades, de les quals 5 viuen a Sant Pere; totes tenen casa pròpia, i una, a més, comercia.

Vegem, a continuació, els mitjans de vida d'aquestes dones amb signes de riquesa:

- el 25,5% són hisendades (100% propietàries)
- un 20,9% viuen del seu treball (el 66,6% són propietàries, i el 33,4% viuen en casa de lloguer)
- el 16,2% tenen botiga i propietats (el 85,7% viuen en casa de propietat, i el 14,2% en casa de lloguer)
- el 2,3% són fabricants de teixits de cotó i seda (100% propietàries)
- el 4,6% comerciants de pesca salada (50% propietàries)
- el 6,9% viuen de llogar cases (100% propietàries)
- el 20,9% són artesanes
 - 22,2% confiteres
 - 11,1% cordoneres
 - 22,2% forneres
 - 11,1% apotecàries
 - 11,1% rentadores
 - 11,1% cafeteres
 - 11,1% cuïneres (és una de sola).
- el 2,6%, viudetat.

La cèl·lula familiar de les vídues és 3,18%. En realitat, aquesta mitjana és similar a la dels homes, ja que cal comptar-ne un de més (el pare mort). Per barris, tenim:

- (22) Sabonera, pintora, teixidora, fornera, soguera, cordera, confitera, cordonera, tornera, botera, sabatera, espartenyera, revenedora, llaunera, bastera, agulletera, cadiraire, cuïnera, llogatera de mules.

Monterols	3
Santa Anna 2	3,4
Santa Anna 3	3,5
Jesús 7	3,37
Jesús 8	2,8
Sant Pere	3,24

La mitjana de fills del total de vídues dona un coeficient similar entre les que tenen habitatge propi i les que viuen en casa de lloguer, o sigui, 2.

IV – Conclusions

Una situació de guerra implica un mínim d'escamoteig del cens. Si comparem les xifres donades pels autors esmentats a la primera part, amb les nostres dades, és evident que hi ha una distorsió. L'evolució de la població oferta per Pere Anguera té una certa lògica, i les nostres dades segueixen la seva línia mateixa. Si ens cenyim a aquesta trajectòria, és Recasens qui introdueix una xifra exageradament escassa per al 1808 (12.000 habitants). Però pot ésser compensable si tenim en compte que el gener d'aquell any entren els francesos a Tarragona, i, tot i el seu paper d'aliats, costaren a la ciutat mig milió de reials ardirts ⁽²³⁾. No és estrany, doncs, que davant la possibilitat de la mateixa sort per a Reus, hom intentés d'escamotejar el cens davant el temor del tribut, temor que es veu reflectit a les partides espontànies que es formaren a Reus en conèixer-se la presència francesa. ⁽²⁴⁾

D'altra banda, el cens treballat per Vallverdú dona, per a 1811, una població de 5.000 habitants per sobre del que a nosaltres ens consta per al 1810, la qual cosa implica una inflació inexplicable, sobretot si tenim en compte que Iglésias dona, per al 1819, 16.140 habitants (3.000 menys que Vallverdú); i no es coneix cap factor negatiu a gran escala que incideixi en la població.

No obstant això, es pot explicar aquesta inflació en observar que és precisament al grup de dones i nens on es localitza la disparitat entre els cens del 1810 i el del 1811. Aquest darrer any, Tarragona és assetjada, i els francesos estableixen els dipòsits de queviures i els hospitals a Reus ⁽²⁵⁾. No és estrany que la població desplaçada per aquest motiu fes aparèixer el cens del 1811 artificialment voluminós.

Només tenim constància de catorze absents el 1810, els quals representen el 0,5% de la població; d'aquesta, el 50% són en domicili desconegut (un pertany a la noblesa); la resta, està desplaçada a Vilanova d'Escornalbou. Bé que sabem que la població es va mobilitzar a Reus a favor d'una i altra banda, no és lògic que aquest fet es reflecteixi en un cens fet per francesos

(23) RECASENS, J.M.: *Op. cit.*, pàg. 12.

(24) ANGUERA, P.: *Aproximació a la història...* pàg. 24.

(25) RECASENS, J.M.: *Op. cit.*, pàg. 18.

–imprès en castellà i en francès i omplert en català–, als quals no convenia alertar sobre postures comprometedores, tot i que allò que reflecteix perfectament aquesta font és l'estructura econòmica de la ciutat. (La seva finalitat última és impositiva).

Hi ha una sèrie de grups poc representatius: els pobres (0,3%) –Pere Anguera en cita 300 per al 1813, la qual cosa és lògica perquè ha transcorregut un temps suficients perquè es deixin sentir els efectes de la guerra, units a una crisi agrícola conjuntural–; la noblesa també constitueix un grup escàs, com igualment els «obers» no-qualificats (0,86%). L'exigüitat d'aquests darrers és fàcilment comprensible si pensem que l'estructura econòmica i social abans de les Corts de Cadis –i fins i tot després– era fonamentalment gremial, i no hi cabien grups que no posseïssin algun ofici, fos del grau que fos.

Entre les classes numèricament significatives, atenent a l'estatus social de les classes no-agrícoles tenim:

- I. a) Fabricants, comerciants, botiguers, professions liberals.
b) Artesans (confiters, forners, boters, sector pell).
- II. Artesans (sabaters, fusters, argenters, soguers, sastres).
- III. Resta artesans.
- IV. Obrers tèxtils.
- V. «Obrers» sense qualificar.
- VI. Almoïna.

Si d'aquestes dades hem d'inferir el tipus d'activitat que animava l'economia de Reus, podem afirmar que hi predominava l'estructura gremial, i dins de la indústria, el sector tèxtil.

Les capes urbanes d'artesans no formen un tot homogeni. Si atenem a la classificació damunt donada, veiem que s'hi pot apreciar un predomini d'aquells que subvenen les necessitats primàries (espartenyers, sabaters, forners...) o bé d'aquells que estan lligats directament a l'exportació d'aiguardent, (boters).

Al mateix nivell inclouríem els fabricants (els de teixits tenen un status lleugerament superior al altres)⁽²⁶⁾.

La classificació donada ha estat confeccionada prenent com a base la riquesa, amb tres variants: propietats, criats i tipus d'habitatge –les úniques pistes que proporciona el cens–. Això, però, requereix matisacions. En primer lloc, cal considerar que el fet de viure en casa de lloguer o pròpia representa un exponent de riquesa en tant que el grup estudiat és més pobre, remarquem; ja que un advocat que habiti en casa de lloguer, per exemple, no reflecteix pobresa, donat que pot ésser foraster; ara bé; si es tracta d'un teixidor, posem per cas, significa que no té recursos per a adquirir un habitatge en propietat.

L'índex de criades és molt significatiu perquè si bé es podria argumentar que la possessió de servei domèstic reflecteix més el tipus de negoci (oficis lligats a petites tendes, hostalers, etc.) que no pas a la riquesa, la realitat demostra que són precisament aquestes ocupacions les que corresponen a un status més elevat.

(26) ANGUERA, P.: *Comportament...* pàg. 23.

Atenent al grau de riquesa, el nombre de fills per terme mitjà pot variar: en general observem que en tant que és més pobre l'ofici més diferència hi ha entre inquilins i propietaris. Els sectors més rics tenen diluïda aquesta diferència (si prenem un fabricant, d'un status relativament elevat, veiem que tant si és inquilí com propietari la mitjana de fills és similar). No obstant això, si ens fixem en els «obriers» sense qualificar o en els «obriers» tèxtils la diferència entre ells és palpable. ⁽²⁷⁾

La família és de tipus nuclear a tots els nivells, però els rics són els que tenen un nombre major de fills. És lògic, atès que els fills computats en el cens no són tots els que viuen sinó solament els que sobreviuen. Conseqüentment, és en les classes més pobres on la possibilitat de supervivència es veu més reduïda, en una proporció elevada en relació amb els grups econòmicament superiors (més ben alimentats i amb més facilitats d'accés a la sanitat).

La població agrícola és, en ella mateixa, tota una societat diferent. (El percentatge que li correspon és relativament escàs per a l'època: –un 20% aproximadament–; Reus no era endebades la segona ciutat industrial catalana en importància). Dintre seu tenien cabuda tots els graus de riquesa. Podem classificar les classes agrícoles en quatre grups: hisendats, propietaris de terres (amb casa en propietat un 93,2%), arrendataris (la diferenciació entre els dos grups, al cens, no és clara; la riquesa d'un pagès se centra en la propietat de la terra, i aquesta dada no consta al cens per al tercer grup; nosaltres la inferim del fet que la seva condició social sigui inferior i que un tant per cent elevat visqui en cases de lloguer), i jornalers.

Les variants propietat y lloguer es poden utilitzar per a delimitar l'estatus dels diferents grups que componen la població agrícola, però no són homologables amb la resta de les classes actives; un escrivà que viu en casa de lloguer pot ésser molt ric, molt més que un pagès propietari d'una petita casa associada a una terra exigua.

On les xifres són molt clares a tots els nivells és en el cas de les dones caps de família. Aquí tots els índexs són significatius. Com que vivim en una societat gremial, la dona en resta al marge, i aleshores veiem que només es mantenen en un cert benestar les fabricants, les comerciants, les que lloguen cases, les hisendades o les artesanes amb tenda. Totes coincideixen a ésser propietàries i a tenir un nombre elevat de criats. Les que viuen en cases de lloguer no tenen altre solució que vendre llur força de treball; –segurament eren inserides dins el «domestic system»–. Viuen, almenys la major part, ens consta, de la seva indústria; per tant, no tenen criats ni propietats.

Ja vista aquesta situació, també podem identificar la riquesa amb el nom dels barris. El percentatge més elevat de gent amb signes de riquesa s'agrupa a Santa Anna 3, (25,1%); Monterols, (21,5%), i Santa Anna 2, (19,8%). Jesús 7 i Jesús 8 són els que compten amb els índexs més baixos, (9,3% i 3,1%, respec-

(27) En els fabricants, la mitjana per a ambdós és 2; en els obrers no qualificats, els llogaters tenen 1,5 i els propietaris, 3 o els artesans (2 i 3, respectivament).

tivament), i precisament és en aquests dos últims barris on hi ha una concentració major de pagesos, i cap no és hisendat.

Això ho veiem corroborat si agafem un mapa de Reus i observem que els tres barris més rics són justament al centre urbà, mentre que els dos més pobres són als afores, vora els camps.

No podem concloure aquest article sense remarcar que el cens ens demostra clarament la consciència de la catalanitat dels habitants de Reus. Hi veiem que si bé la part impresa de les butlletes és en llengua castellana i francesa, en canvi són omplertes en català, la qual cosa indica que el català no era tan sols l'idioma parlat per la població de Reus a primers del segle XIX, sinó també l'escrit. Els funcionaris francesos acabaren d'escriure en el seu idioma les paraules que mancaven a l'imprès.